

INHOUD

Voorwoord	1
Colofon en praktische informatie	2
Achter de schermen van het stadsarchief: Noël Salaets	3
De Leuvense kruidtuinen: wetenschap en vermaak	4
Volkshuisvesting in Leuven	6
Uitgelicht: het Atrechtcollege	8

Blijf via onze website www.salsa-archief.be op de hoogte van alle activiteiten van SALSA! en volg het laatste nieuws over het stadsarchief via de facebookpagina www.facebook.com/stadsarchiefleuven

SALSA! vzw

Samen Actief voor het Leuven StadsArchief
SALSA! Nieuwsbrief is een driemaandelijkse nieuwsbrief, uitgegeven door SALSA! vzw, de Vriendenkring van het Leuven Stadsarchief. Het abonnement is inbegrepen in de lidmaatschapsbijdrage voor de vzw.

Beste Salsa!-leden,

Het is niet onze gewoonte uit te wijden over privéaangelegenheden, maar deze keer maken we graag een uitzondering en laten we jullie delen in dit heuglijke nieuws: zowel voorzitter Valerie Vrancken als ondervoorzitter Koen Dobbelaere zijn dit voorjaar trotse ouders geworden, respectievelijk van een dochtertje en van een zoontje.

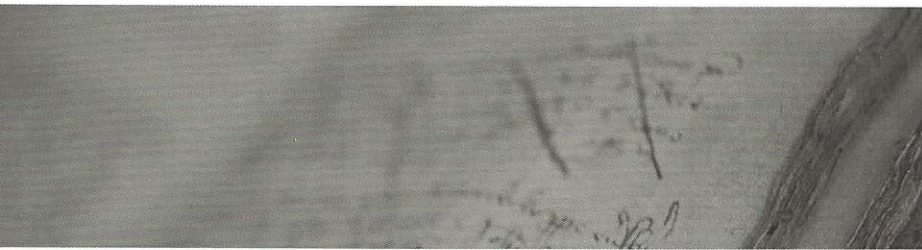
Ook voor Salsa! en het Stadsarchief was het een blijde lente. Bij het opstellen van deze Nieuwsbrief moest de **stadswandeling over Leuvense gangetjes**, een vervolg op de publicatie van cahier 16 (*Over)leven in Leuvense gangen*, nog plaatsvinden. Afgaand op het aantal inschrijvingen was de belangstelling bijzonder groot. 'Leuven en wonen' was en is overduidelijk een thema dat de Leuvenaars bezig houdt. Auteur Luc Minten en bestuurslid Jules Audiens zullen ongetwijfeld, elk op eigen wijze, de deelnemers boeiend verteld hebben over het bewogen 19de- en 20ste-eeuwse verleden van de lokale gangetjes en de schrijnende levensomstandigheden van hun bewoners.

Ook mogen we terugblikken op wederom een succesvolle editie van **Erfgoeddag** op 24 april, die onder het motto 'Erfgoeddag maakt school!' dit jaar in het teken stond van onderwijs. Het Stadsarchief organiseerde voor gezinnen een workshop 'middeleeuws schrijven', waarbij de deelnemers een kijkje namen in het archiefdepot, voelden aan perkament en oude papiersoorten, middeleeuws schrijfgerei uittestten en zowaar een eigen oorkonde in elkaar knutselden! En daar bleef het niet bij, want het activiteiten aanbod van Erfgoeddag werd nog een week extra verlengd voor scholen: zo kreeg het Stadsarchief in de week van 25 tot 29 april nog veel 'jong volk' over de vloer dat mocht proeven van het Leuvense verleden. Een klas uit het Koninklijk Atheneum Redingenhof kwam al eind maart langs om de workshop uit te testen én goed te keuren. Als bestuur van Salsa! dragen we dit mooie initiatief en het continue streven van het Stadsarchief om een zo ruim mogelijk publiek te bereiken uiteraard een zeer warm hart toe. Hopelijk krijgen vele jongeren zo de geschiedenis microbe te pakken!

Nog op Erfgoeddag kon je terecht in Tweebronnen voor een rondleiding met focus op het verleden van het gebouw als technische school. Aan de hand van historische foto's en getuigenissen van oudleraren en -leerlingen werd er geproefd van het schoolleven van weleer onder begeleiding van een gids of een oud-leerling. Zo nam ook oud-leerling en Salsa!-bestuurslid Jules Audiens een paar groepen en een schoolklasje op sleeptouw, en dat in het prachtige Leuvense dialect!

Het Stadsarchief kreeg dit voorjaar overigens niet alleen 'jong volk' op bezoek, maar ook 'bekend volk'. Eind maart kwam namelijk **Jeroen Meus** op bezoek in het kader van opnames voor de **historische documentaire Leuven bierstad** - een samenwerking van Fonk vzw, Stad Leuven, Leuvenement en het Stadsarchief. Aan de hand van unieke archiefbeelden en met de televisiekok als verteller, zal de documentaire inzoomen op het Leuvense bierverleden van de vroege middeleeuwen tot vandaag. Een bezoek aan het Stadsarchief, waar tal van archiefdocumenten getuigen over dat verleden, kon dus uiteraard niet ontbreken!

Ook kijken we uit naar de **Open Archiefdag en historische boekenmarkt** die we samen met het Stadsarchief organiseren op zaterdag **24 september**. Op de boekenmarkt - de zesde op de teller ondertussen - kunnen jullie grasduinen in een groot aanbod aan boeken, postkaarten, etsen en prenten met betrekking tot de geschiedenis van Leuven en deelgemeenten, noteer deze dag dus

zeker in je agenda!

Tot slot nog een praktische oproep: bij het opmaken van onze ledenlijst voor 2022 stelden we vast dat we nog van veel leden geen **mailadres** hebben. Indien jullie graag per mail op de hoogte worden gehouden van onze activiteiten en wij nog niet over jullie mailadres beschikken, willen we jullie graag uitnodigen om ons jullie mailadres te bezorgen via een kort mailtje aan salsaarchief@gmail.com. Zo kunnen we jullie in de toekomst nog beter op de hoogte houden van onze activiteiten en die van het Stadsarchief!

Hopelijk tot snel op deze activiteiten en hartelijke groeten,
Het bestuur van Salsa! vzw

Bezoek leerlingen KA Redingenhof

COLOFON

Redactie | Gilbert Huybens, Gustaaf Janssens,
Valerie Vrancken, Hendrik Ollivier (eindredactie)
Redactieadres | Stadsarchief Leuven
Verantwoordelijke uitgever | Valerie Vrancken,
Blandenstraat 150, 3053 Oud-Heverlee
Beeldmateriaal | Stadsarchief Leuven, Jan Crab,
Mine Dalemans
Druk | Drukkerij De Bie, Duffel
Vormgeving | AtelierAnnelies
www.atelierannelies.be

PRAKTISCHE INFORMATIE SALSA! VZW

website | www.salsa-archief.be
e-mail | salsaarchief@gmail.com
adres | Stadsarchief Leuven
Rijschoolstraat 4/001, 3000 Leuven
Bestuursleden | Jules Audiens, Fernand Bertrand,
Koen Dobbelaere (penningmeester), Hendrik
Ollivier (secretaris) en Valerie Vrancken (voorzitter)
Erevoorzitter | Gustaaf Janssens

Lid worden ? U kan lid worden van SALSA! vzw door te mailen naar salsaarchief@gmail.com en €20 (voor gewone leden) of €40 (voor steunende leden) over te schrijven op volgend rekeningnr.: IBAN BE93 068-2420772-67. Dit lidgeld omvat de driemaandelijks nieuwsbrief, mogelijkheid tot aankopen van de eigen publicaties met korting en gratis toegang tot de activiteiten van de vriendenkring.

Stadsarchief Leuven
Rijschoolstraat 4/001, 3000 Leuven
Tel. 016/27 42 22
archief@leuven.be

Voor het raadplegen van archiefstukken in het Stadsarchief zie: <https://leuven.be/archiefstukken-aanvragen-en-raadplegen>

ISSN: 2593-6212

Noël Salaets

In de rubriek 'Achter de schermen' stellen we u graag voor aan bekende en minder bekende gezichten die zich dagelijks inzetten voor de goede werking van het Stadsarchief. Voor deze nieuwsbrief interviewden we Noël Salaets, die in het kader van een IBO-traject (Individuele Beroepsopleiding) van de VDAB in september 2020 aan de slag ging als 'administratief assistent archief'.

Hoe bent u bij de stad Leuven als werkgever terechtgekomen?

Na het behalen van mijn diploma secundair onderwijs in het Sint-Jozefcollege te Aarschot in 1988 heb ik een heel pak diverse jobs uitgeoefend: van administratie over beroepschauffeur tot hulplandmeter. Ik zette ook al enkele voorzichtige stappen in het archiefleven bij de Vlaamse Belastingdienst. De job die mij tot nu het meest is bijgebleven, is die van 'opnameleider film en tv'. Tot nu, want alhoewel ik die job met heel veel plezier gedaan heb, voelt mijn huidige functie in het Stadsarchief echt aan als 'thuiskomen'.

Nadat de opdrachten als opnameleider stilvielen, kwam ik in een periode van langdurige werkloosheid terecht. Via de VDAB kreeg ik toen de kans om in een IBO-traject te stappen, dat mij naar het Stadsarchief leidde. Dat was een kans die ik niet mocht laten liggen, en ik heb ook nog geen moment spijt gehad dat ik die stap gezet heb. Normaalgezien eindigt mijn IBO-contract in september 2022. Ik zal met een dubbel gevoel vertrekken: dankbaar voor de kans die ik heb gekregen om mij in te werken in de archiefsector, maar anderzijds met pijn in het hart om zo'n fijne werkplek achter mij te moeten laten.

Kunt u kort uitleggen wat uw functie precies inhoudt?

Naast toezicht in de leeszaal en het behandelen van administratieve ontleningen, leg ik mij vooral toe op het opschonen en controleren van de stedenbouwkundige vergunningen sinds de gemeentefusie van 1977. Dit is een gigantisch werk dat veel focus vergt en dat ik binnen het tijds kader van mijn contract helaas niet volledig ga kunnen afwerken. Ik heb momenteel de dossiers van 1977 tot en met 1985 afgerond. Met het oog op een goede en langdurige bewaring van deze belangrijke dossiers, verwijder ik elementen die het papier op lange termijn aantasten, zoals nietjes, paperclips, elastiekjes en plastieken kaften. Ook dubbele documenten en plannen worden verwijderd, zodat het dossier minder zwaar wordt en minder plaats inneemt. Verder herverpak ik de dossiers in zuurvrije mappen en dozen, die het papier beschermen tegen schadelijke invloeden van buitenaf, zoals U.V.-straling en luchtverontreiniging.

Hoe en wanneer hebt u uw passie voor archieven ontdekt?

Lang (héél lang) geleden mocht ik "spelen" met de steekkaarten die mijn vader gebruikte voor zijn

bijverdienste bij de mutualiteit. Toen vond ik het al fijn om zulke zaken te sorteren. Later ben ik met een website over Belgische fictie (mijn andere passie) gestart. Dat is ondertussen bijna acht jaar geleden en ik werk er nog aan!

Wat vindt u het mooiste aspect aan het werken in een archief?

Geschiedenis is altijd al een passie van mij geweest – eigenlijk wou ik het vroeger ook studeren, dus in een archief voel ik mij absoluut thuis. Daarnaast is het werk ook erg boeiend en afwisselend: een archief is echt een schatkamer!

Is er een bepaald archiefstuk of -bestand dat u bijzonder nauw aan het hart ligt?

In mijn (korte) loopbaan in het Stadsarchief van Leuven heb ik het geluk gehad om de zeer uitgebreide collectie affiches te mogen sorteren. Het ging dan vooral om aankondigingen van de stad, die teruggaan tot vóór 1830. Dat waren erg fijne archiefstukken om mee te werken, ze geven immers een goed idee van wat er destijds leefde in de stad.

De Leuvense kruidtuinen: wetenschap en vermaak

De Leuvense kruidtuin of “de botaniek” is voor veel Leuvenaars en toeristen een rust- en stilteplek waar ze elke dag van het jaar terecht kunnen. Het is een unieke biotoop midden in de stad die elk seizoen een ander beeld geeft. De tuin oogt altijd fris en pas onderhouden, maar zijn geschiedenis gaat terug tot het midden van de achttiende eeuw en dit stukje groen Leuven zou er niet zijn zonder generaties van gedreven universiteitsprofessoren en toegewijde stedelijke tuiniers.

Het verhaal van de Leuvense kruidtuin begint wanneer de Leuvense universiteit in 1738 een terrein op de hoek van de Kapucijnenvoer en de Minderbroedersstraat aankoopt – tegenover de huidige locatie dus – om er ten behoeve van haar medische faculteit een farmaceutische plantentuin aan te leggen. Deze tuin was bedoeld als levend leerboek voor de studenten geneeskunde, die zich tot dan hadden moeten behelpen met het planten- en kruidenmateriaal dat ze her en der in kloostertuinen en in velden rond de stad aantroffen. De aanleg van een geordende collectie levende planten en kruiden werd met wetenschappelijke acribie aangegaan. Aan het hoofd van de kruidtuin stond een directeur, aanvankelijk vaak een professor botanica die zijn lesopdracht combineerde met de zorg voor de kruidtuin. Van 1745 tot 1793 nam prof. Johannes Michaux die taak op zich. 48 jaar lang legde hij zich toe op de aankoop van nieuwe zaden en planten, was hij verantwoordelijk voor het kweken en bewaren ervan, stond hij in voor het onderhoud van de gebouwen en voerde hij ook nog de boekhouding over dat alles. Hij kreeg hierbij de hulp van welgeteld één tuinman, die benoemd werd door de faculteit geneeskunde. Vaak zorgde Michaux’ wat onorthodoxe boekhouding voor conflicten met het universiteitsbestuur, dat zijn passie voor ananassen niet deelde: die hoorden volgens de toen gangbare opvattingen immers niet thuis in een medicinale tuin. Toch kon hij de universiteit er gaandeweg van overtuigen om een oranjerie en een speciale serre te bouwen voor zijn geliefde exotische fruitvariëteit en zo werden de plantentuin en zijn collecties één van de bezienswaardigheden van het achttiende-eeuwse Leuven.

Een jaar na het overlijden van Michaux, werden de Nederlanden bij de Franse republiek ingelijfd en

in 1797 doekte het Franse gezag de katholieke universiteit van Leuven op. Volgens een Franse wet van 25 januari 1805 dienden alle eigendommen van de voormalige universiteit openbaar verkocht te worden. Voor de kruidtuin rees fel protest tegen de uitvoering van dit besluit en wel van het Leuvense stadsbestuur, dat argumenteerde dat de kruidtuin een publieke functie had. De stad wist de tuin te vrijwaren van confiscatie, maar kreeg dan wel de opdracht om hem op eigen kosten te onderhouden.

In de periode van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden (1810-1830) was de Leuvense universiteit opnieuw actief als een van de rijksuniversiteiten. Het toenemende belang van wetenschappelijk onderzoek en de daarvoor noodzakelijke goede infrastructuur brachten mee dat de (eerste) botanische tuin niet langer voldeed aan de moderne noden. De tuin was te klein en de bodem te waterhoudend. Een terrein recht tegenover de oude kruidtuin werd daarom aangekocht voor de inrichting van een nieuwe, grotere plantentuin.

Voor het ontwerp van de gebouwen werd de hofarchitect Charles Vander Straeten aangezocht. Hij voorzag het terrein van een oranjerie, een poortgebouw met bijhorende tuinierswoning en een omheiningmuur. Doordat hij echter met allerlei moeilijkheden omtrent de ondergrond had af te rekenen, duurden de werken tot 1823. Voor de oranjerie koos Vander Straeten voor een rechthoekig, symmetrisch gebouw in metselwerk van 58 bij 8 meter, dat ook 8 meter hoog was. Het centrale gedeelte ervan was bedoeld voor de potplanten die binnenskamers moeten overwinteren. Voor de tropische planten die het hele jaar door minimum 15°C nodig hebben, ontwierp Vander Straeten aan de zuidkant van de gevel twee halfcirkelvormige serres in ijzer en glas. Om ervoor te zorgen dat het in de serres warm genoeg was, kwam er via ovens bediende vloerverwarming in de rotondes.

Een zeer belangrijke rol in de nieuwe kruidtuin was weggelegd voor de hoofdtuinier, Andreas Donkelaar, die al sinds 1818 in dienst was voor de oude kruidtuin. Hij drukte mee zijn stempel op het ontwerp, de aanleg, de uitbouw en de beplanting van de nieuwe kruidtuin. Nauwelijks acht jaar na de opening ervan waren al ongeveer

6.000 plantensoorten in de catalogus opgenomen. Donkelaar specialiseerde zich in de kweek van camelia’s en een variant ervan kreeg zelfs zijn naam: de *Camelia japonica* Donkelaarii.

Bij de Belgische onafhankelijkheid werd de Leuvense Rijksuniversiteit op haar beurt opgeheven en in 1835 werd de Kruidtuin opnieuw overgedragen aan de stad Leuven. De “Stedelijke Kruidtuin” zoals we die vandaag kennen is vanaf dan een feit, al gold daarbij onverminderd als voorwaarde dat het een wetenschappelijke botanische tuin moest blijven ten dienste van het universitair onderzoek en onderwijs. De universiteit leverde nog lange tijd de directeur voor de kruidtuin en daaronder stond de hoofdtuinier of teeltoverste, die door de stad werd aangesteld. In de stadsbegroting stond dus ook in 1836 weer een som van 8.000 fr. ingeschreven voor de plantentuin.

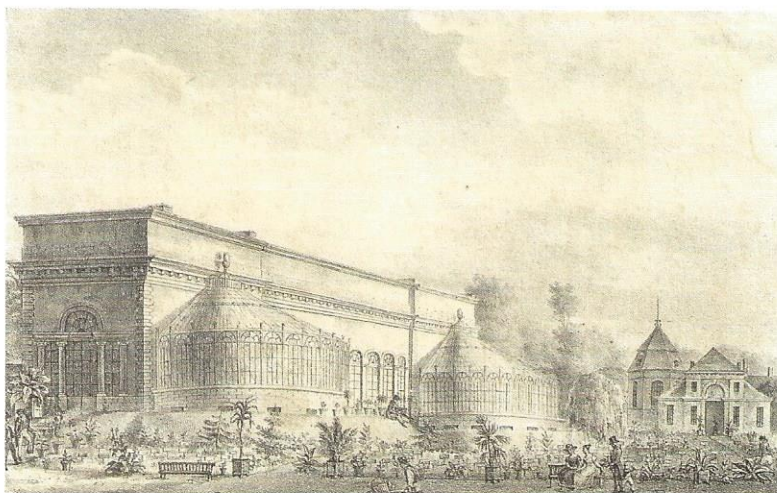
De taakverdeling waarbij de stedelijke tuinier de ondergeschikte was van de academische directeur, werd in de gemeenteraad echter gecontesteerd. In 1847 besloot men dan ook om de rollen om te draaien en kreeg de hoofdtuinier de directeursfunctie. Professor Martin Martens, tot dan directeur van de kruidtuin, was niet te spreken over deze nieuwe manier van werken. Zijn bij herhaling geuite ongenoegen viel echter in bestuurlijke dovemansoren en in 1848 werd er een examen uitgeschreven voor een “jardinier en chef”. Corneille Sterckmans bleek van de vier sollicitanten de beste kandidaat te zijn en werd aangesteld. Hij specialiseerde zich in exotische potplanten, waaronder de palmen. Het succes van zijn palmenkweekprogramma maakte wel een aanpassing aan de oranjerie noodzakelijk, die volledig ging dienst doen als verwarmde serre. Omdat de palmen na enige tijd ook te groot werden voor het centrale gedeelte van de oranjerie, moest het oorspronkelijke dak ervan verhoogd worden en vervangen door een glazen schilddak.

Na Sterckmans nam Jean François Giele de dagelijkse leiding van de kruidtuin over. Hij zou die meer dan 37 jaar beheren. Vanaf 1902 werd hij daarnaast ook verantwoordelijk voor alle openbare beplantingen van de stad. Gaandeweg zorgden de palmbomen van Giele’s voorganger echter voor een herhaling van het bouwkundige probleem met de oranjerie: ze werden

te hoog. De jaren voordien werden er al grote palmen verkocht en zelfs weggeschonken, maar in het stadsbestuur wil men de collectie wel behouden. Stadsarchitect Eugène Frische moet redding brengen en tekende een nieuw ontwerp voor een palmenserre met een 18 meter hoge middenbeuk. Het bestaande dak liet hij afbreken en vervangen door een gebogen serredak in een glas- en ijzerconstructie. Gietijzeren zuilen tussen de glazen muuropeningen ondersteunden het geheel. Zo kreeg de orangerie in 1913 een heel nieuw uitzicht. De economische malaise aan het einde van de jaren 1920 deed de gemeenteraad echter komaf maken met de hoge onderhouds- en verwarmingskosten voor dit glazen palmenpaleis. Het stadsbestuur besliste in 1929 om de glazen koepel weer af te breken. De te grote palmbomen werden openbaar verkocht. De kruidtuin was geen prestigezaak meer. Een laatste wijziging aan de orangerie gebeurde in de jaren 1980-1983 toen het gebouw terug in zijn oorspronkelijke toestand werd hersteld.

Ook aan de academische kant luidde de 20ste eeuw vernieuwingen in. De wetenschappelijke interesse in planten door de opleidingen farmacie en geneeskunde verdwijnt: het laboratorium wordt hun moderne proeftuin. Een tijdlang geniet de kruidtuin bij de faculteit wetenschappen en vooral bij de opkomende landbouwwetenschappen belangstelling. Maar de universiteit voorziet meer en meer in haar eigen behoeften. Dat er in Leuven vandaag een op wereldvlak belangrijke referentiecollectie bananenvariëteiten onderhouden wordt maar dus niet in de kruidtuin, zegt alles. Tegelijk ontdekten de inwoners van Leuven de voorbijgehalve eeuw in toenemende mate de geneugten van de Kruidtuin als een plek voor burgerlijke recreatie en groenbeleving in de stad. In het inmiddels dichtbebouwde stadscentrum blijft de Kruidtuin meer dan ooit een levende oase van rust en schoonheid.

Wil je graag meer weten over de Kruidtuin? Dan is er goed nieuws want op 17 juni wordt het boek *De Leuvense kruidtuin. Een verhaal van planten en passie* voorgesteld met daarin niet alleen de geschiedenis van de plantentuin, maar ook een beschrijving van de huidige toestand en de voorstelling van het masterplan.

De kruidtuin met orangerie anno 1825

De kruidtuin anno 1913

De kruidtuin anno 1976

De kruidtuin anno 2022, copyright Jan Crab

Volkshuisvesting in Leuven

salsa
samen actief
stadsarchief leuven

Vorig jaar publiceerde vzw SALSA! het Cahier 16 over "bewoners, volksgezondheid en ruimtelijke ordening" in verband met twee Leuvense gangen, de Jean Bulenswijk en de Muurkruidstraat, in de buurt van de Brusselse poort. Historicus Luc Minten schreef hiermee een stevig hoofdstuk sociale geschiedenis van de stad: het soms dramatische verhaal van 150 jaar volkshuisvesting, het "(over)leven" in hoogst ongezonde omstandigheden in de 144 'gangen' die Leuven in 1880 telde. Deze 'beluiken', zo goed als onzichtbaar (beloken) in het stadsbeeld, werden nog tot aan de Tweede Wereldoorlog bewoond. Het proces van sanering ervan begon moeizaam in de context van de wederopbouw na 1918, met het al even moeizaam zoeken naar betere, moderne alternatieven zoals tuinvijken. Pas na 1945 leidde de welvaartmaatschappij tot het haast volledig verdwijnen van de gangen, meer bepaald door stelselmatige krotopruijing en de wettelijke omkadering en overheidsfinanciering van sociale huisvestingsprojecten van lokale woningbouwmaatschappijen, en door grootschalige stadsvernieuwingproject-

en. Het is een geschiedenis die nooit eindigt, met het structurele tekort aan sociale woningen, de nood aan aanpassing aan hedendaagse eisen en normen, stijgende huur- en aankooprijzen, de vastgoedmarkt. Waar het op aankomt is het versterken van de inbedding van de minst begoeden in het maatschappelijk leven door het versterken van de collectieve infrastructuur van wijken en woongebouwen, door een beleid van sterke integratie van alles en iedereen. Ook het behoud van deze 'monumenten van de van de volkshuisvesting' kan hieraan bijdragen.

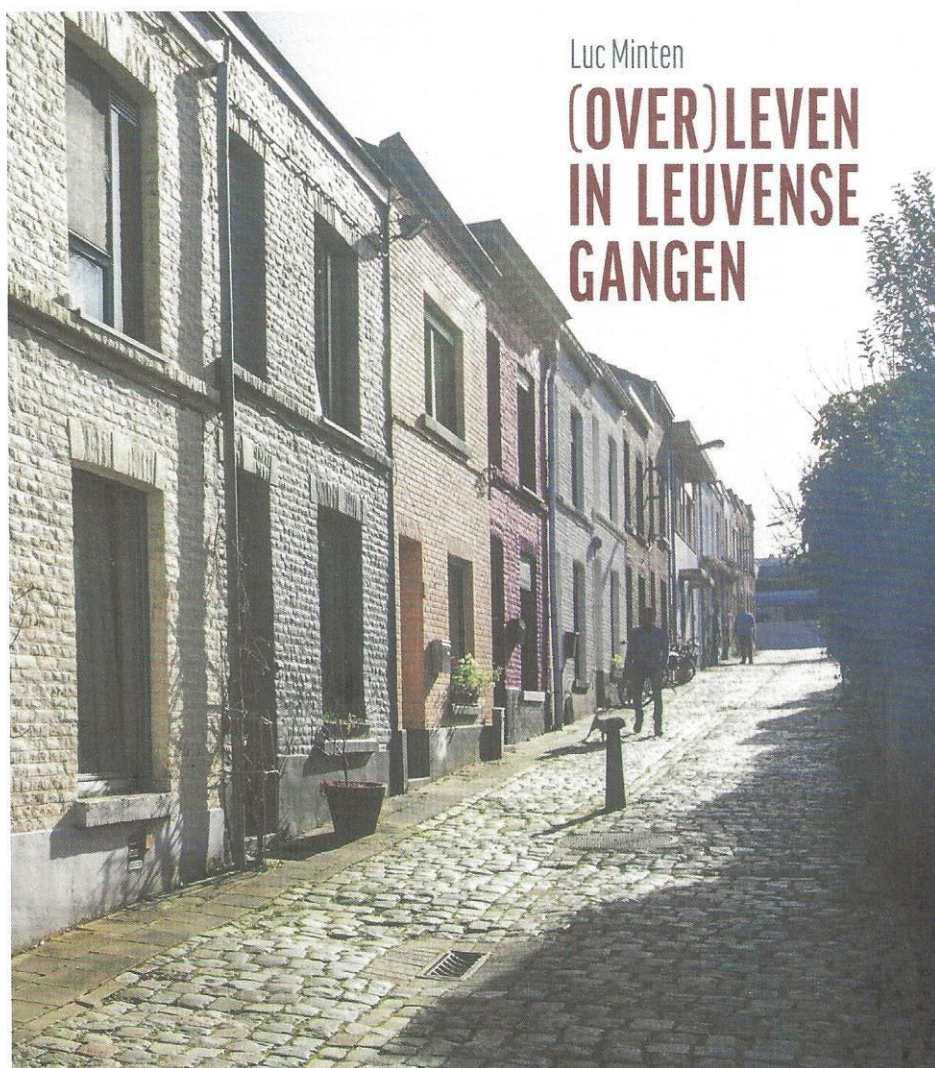
In 1849 woonden 30% van de choleraslachtoffers dat jaar in de omgeving van de Vaart, de Fonteinstraat, de Mechelsestraat en de Brusselse straat, het binnenstedelijke industriegebied bij uitstek. Pas in 1890 werden de eerste gangen gesaneerd en werd beslist geen nieuwe beluiken te bouwen. De eerste wet op de arbeiderswoningen uit 1889 schoot zijn doel voorbij omdat vervolgens enkel welvarende arbeiders en ambachtsslui en beter betaalde bedienden in aanmerking

Luc Verpoest

kwamen. De woningenmarkt was overigens in handen van banken en speculanten. Voor en ook nog na de Eerste Wereldoorlog schreef dr. Achille Dieudonné, directeur van de stedelijke hygiënische dienst, hoogst alarmerende rapporten over de dramatische gezondheidstoestanden en ondraaglijke levensomstandigheden in het algemeen van de Leuvense arbeidersbevolking. Hij riep het stadsbestuur op dringend in te grijpen om te vermijden dat Leuven in 1930 een ontvolkte stad zou worden.

De wederopbouw in de jaren twintig gaf de voorrang aan de verwoeste straten en pleinen tussen station en stadhuis, met rijke burgerwoningen, betere handelszaken en representatieve gebouwen van stad en universiteit. De verwoesting van meer dan 1100 woningen, soms ook met inwonende bedienden of huispersoneel, leidde ertoe dat de eigenaars naar een andere eigendom verhuisden die ze eerder verhuurden, en dat vervolgens die huurders terecht kwamen op de goedkopere woningenmarkt en op hun beurt minder gegoeden verdreven die tenslotte de arme arbeiderswijken nog meer gingen belasten en er de woonomstandigheden nog bijkomend verslechterden. Pas in tweede slagorde werden ook in Leuven – op kleine schaal – tuinvijken gebouwd, op initiatief van de landelijke Maatschappij voor Goedkope Woningen en Woonvetrekken (opgericht in 1919) en gerealiseerd oor lokale woningbouwmaatschappijen: de Voorzorgstraat (Samenwerkende maatschappij voor Goedkope Woningen, 1921) en Matadi (De Goede Haard, 1922-1925). Het wijst ongetwijfeld op een eerste actief beleid van krotopruijing en vervangende nieuwbouw voor de 'uitgedrevenen', niet voor de armste bewoners van de gangen maar voor welvarender arbeiders en bedienden. De Leuvense gangen verdwenen dan ook niet meteen. Bijgevolg leefde 94% van de bewoners van de gangen na de Tweede Wereldoorlog in sociale ellende wat tewerkstelling, gezondheid en woonomstandigheden betreft.

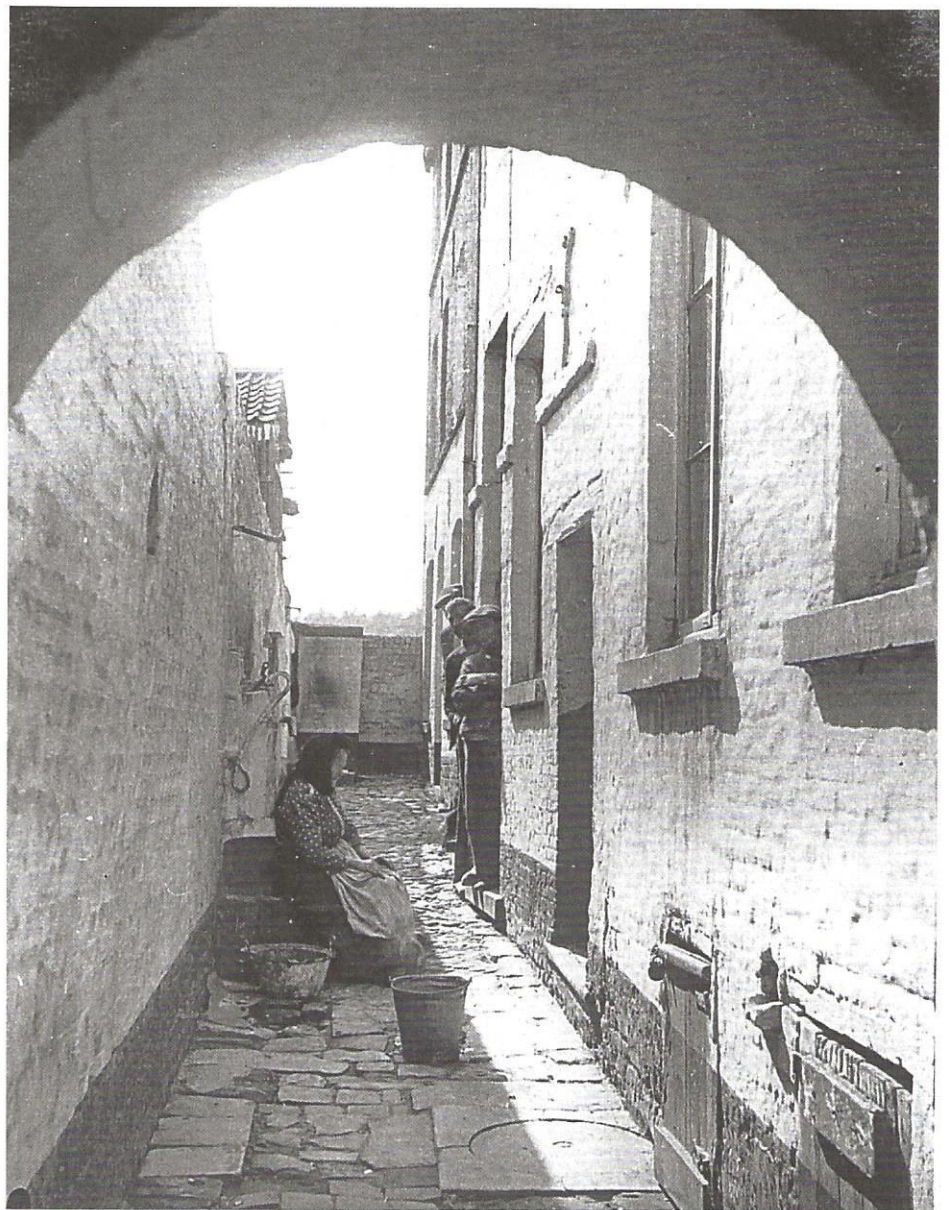
Decente nieuwe huisvesting voor arbeiders en bedienden zou pas mogelijk worden door de 'katholieke' Wet De Taeye (1948, met nadruk op eigendomsverwerving, van individuele eigen woningen als garantie voor welvaart) en de 'socialistische' Wet Brunfaut (1949, met nadruk op samenwonen en collectieve voorzieningen, voor lagere inkomens, *welzijn* dus

voor iedereen). Tegelijkertijd ging de sociale huisvesting aansluiten bij de recentste ontwikkelingen van de Moderne Architectuur en Stedenbouw. De grondslagen ervan werden al in de jaren 20 gelegd maar zijn pas na de Tweede Wereldoorlog op grote schaal doorgebroken, met het verschijnen van hoogbouw als nieuw type huisvesting en grootschalige woonwijken, ook in Leuven: Sint-Maartensdal (Renaat Braem, 1960-1971) en de Casablancawijk in Kessel-Lo met de Albertbuilding (Léon Stynen, 1950-1959).

Het verhaal van de Muurkruidstraat en de Buelenswijk van Luc Minten documenteert deze globale ontwikkelingen van de volkshuisvesting heel nauwkeurig en in al zijn facetten, ook geplaatst in de specifieke context van maatschappelijke en politieke ontwikkelingen in Leuven, tot vandaag. Op die manier worden deze twee wijkjes overtuigend ingeschreven als bouwkundig en stedenbouwkundig erfgoed van grote historische betekenis, en bij uitbreiding de Leuvense sociale huisvesting van de 19de en 20ste eeuw in al zijn verscheidenheid. Dat is van groot belang om vervolgens ook een omvattend en correct erfgoedbeleid van behoud, herstel en ontwikkeling te kunnen opbouwen. Dat betreft niet alleen de gebouwen zelf maar ook de verwevenheid ervan in het stedelijk weefsel, in immateriële zin, als maatschappelijk weefsel, en in materiële zin, als bestanddeel van de stad als vorm en beeld, van het historisch stedelijk landschap.

37 gangen en andere ensembles van arbeiders- en bediendenwoningen in Leuven zijn opgenomen in de *Stedelijke Verordening Erfgoed* van de stad Leuven (2018/2019) als "erfgoedcluster sociale huisvesting en arbeiderswoningen" en genieten als dusdanig bescherming. De Sint-Maartensdalwijk en de Parkwijk Casablanca ontbreken maar zijn wel "aangeduid als vastgesteld als bouwkundig erfgoed" in de inventaris van het agentschap Onroerend Erfgoed Vlaanderen. Zo lijkt de instandhouding voorlopig gevrijwaard, maar een garantie is het nooit (sloop dreigt voor de Albertbuilding in Kessel-Lo). De vooruitgang eist zijn tol, soms ten onrechte. Vaststellingen en erfgoedverordeningen worden weleens herzien, in functie van stadsontwikkeling, verdichting, modernisering en mede onder druk van de vastgoedsector. Waakzaamheid blijft geboden: het gaat tenslotte om een bijzonder eenvoudige en fragiele architectuur. Dat vraagt voortdurend om zorg: voorzichtige aanpassingen en herstellingen om te kunnen overleven, zorgvuldig preventief onderhoud, het koesteren van de sociale cohesie, ondersteuning ook

De Horengang, omstreeks 1900

van de bewoners die voor hun erfgoed willen blijven gaan, tegen potentiële bedreigingen in. Dat lijkt in de Jean Bulenswijk en de Muurkruidstraat behoorlijk te lukken. Deze buurten hebben de soms ongebreidelde ambities van stadsontwikkeling van de laatste halve eeuw overleefd, ook lokale projecten, bedreigingen zoals de plannen voor sloop en vervanging door nieuwbouwblokken, de dreiging met uitbreiding van de studentenwijk Camillo Torres en de verdichting met nieuwbouwwoningen voor begeleid wonen in de eigen achtertuin (niet echt terecht door de wijkbewoners afgewezen). Ook dit stevig stuk recente sociale en politieke geschiedenis wordt door Luc Minten uitvoerig beschreven.

Monumentenzorg gaat niet alleen over monumentale kastelen, stadhuizen, kathedralen ... maar ook over de eenvoudige architectuur en stedenbouw van volkswoningen en -wijken. Ook zij komen in aanmerking voor bescherming als monumenten van een

betekenis- en waardevol verleden. We zijn er ons uiteraard van bewust dat het moeilijke monumenten zijn. Ze komen in aanmerking om erkend te worden als ZEN-erfgoed – "zonder economisch nut", een erfgoedcategorie van de Vlaamse Overheid. Ze zijn moeilijk om te laten overleven, en met name aan te passen aan huidige eisen van klimaat en comfort. Het zijn eisen die veelal (iets te) gemakkelijk in termen van technische duurzaamheid verrekend worden, technisch opgelost worden. Waar het in architectuur en stedenbouw ook over gaat is *maatschappelijke duurzaamheid*: woonomgevingen die beantwoorden aan individuele en collectieve behoeften van goed wonen en samenleven, zoals de beste volkshuisvesting van de 20ste eeuw ook wist mogelijk te maken, maar eenvoudig was het niet ... En nog moeilijker lijkt het vandaag om dat waardevolle erfgoed volwaardig te laten overleven: "alles van waarde is weerloos", schreef de dichter Lucebert.

In de voortuin van het Atrechtcollege aan de Naamsestraat staat een merkwaardige boom. Deze beschermde *Saphora japonica* of Japanse honingboom is in 1802 of 1818 geplant en wordt ook wel "de Boom van Groot-Verdriet" genoemd. Die benaming verwijst wellicht naar het gelijknamige gedicht van Henriëtte Holst-van der Schalk (1869-1952) uit haar bundel *De vrouw in het woud* (Rotterdam, 1912). Het gedicht gaat over angst, verdriet en pijn en eindigt met een ode aan de liefde. Van 1921 tot 1977 was het college ("den Arras", zoals het ook wel werd genoemd) een "peda" voor meisjesstudenten die er onder het waakzaam oog van de zusters van Paridaens (Congregatie der Dochters van Maria) verbleven. Zij moesten om 19 u. "binnen" zijn en het reglement ontzegde "studenten van het andere geslacht" de toegang. Het is niet onmogelijk dat een student of studente de gevoelens die hem of haar bij elk afscheid onder de boom bij de ingangspoort overmeesterden met het gedicht geeft geassocieerd.

Gesticht in 1508 door Nicolaus Ruterius (Le Ruystre of De Ruytere, 1442-1509), proost van het Sint-Pieterskapittel van Leuven, kanselier van de universiteit en sedert 1502 bisschop van Atrecht (Arras), was het college bestemd voor studenten afkomstig uit Atrecht, Kamerijk, Haarlem

en Luxemburg. Uitgebreid in de loop van de 16de en de 17de eeuw, werd het in 1774-1777 in classicistische stijl verbouwd en kreeg het ook een monumentale toegangspoort. Het college werd in 1797 bij de afschaffing van de universiteit opgeheven en kwam daarna in privébezit. Sedert 1977 is het eigendom van de KU Leuven. Momenteel zijn er het International Office van de universiteit, het Centrum Agrarische Geschiedenis, het Interfacultair Centrum voor Agrarische Geschiedenis en het Ferdinand Verbiest Instituut gevestigd.

Beide hier getoonde prentbriefkaarten komen uit het Leuvense Stadsarchief (*Collectie Rik Uytterhoeven*, doos 30). De eerste (niet gedateerd, jaren 1930, fotograaf en uitgever zijn niet vermeld) toont de boom, de toegangspoort en het voorgebouw. Op de keerzijde staat "Post Card". In Frans, het Nederlandse en het Engels staat er dat het college "nu huisvesting voor studentinnen" biedt. De tweede kaart (Photothill – Nels – Ern. Thill, Brussel - niet gedateerd, jaren 1950-60) toont het interieur van een studentenkamer. Op de keerzijde staat "Ancien Collège d'Arras. Pédagogie dirigée par les Filles de Marie (Paridaens) Louvain. Une chambre d'étudiante". Wie heeft er hier aan haar geliefde zitten denken?

